

“TÜRK CUMHURİYETLERİNDE ÇOCUK OYUNLARI”*

Nebi ÖZDEMİR**

1990 yılından itibaren bağımsızlıklarını kazanan yeni Türk devletleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler, o ilk kavuşma anındaki özlemden kaynaklanan duygusallık dönemini aşmaktadır. Bu romantik dönemin ardından, kültürel bağlamda ortaklık vurgulanarak öncelikle ve haklı olarak ekonomik alanda işbirliği geliştirilmeye çalışılmıştır. Çeşitli vesilelerle sık sık vurgulanmasına rağmen, farklı kaynaklı nedenlerden dolayı Türk dünyasını kültürel açıdan inceleyen çalışmaların istenilen düzeyde olmadığı da bir diğer gerçektir. Bu eksikliğin giderilmesine yönelik araştırmaların son zamanlarda yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu araştırmalardan biri, Kültür Bakanlığının değerli uzmanlarından ve yöneticilerinden Mevlüt Özhan ve Özbekistan'ın halkbilimi alanında yetiştirdiği saygın bilim adamlarından Prof.Dr.Malik Muradoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları adını taşıyan bu çalışma, 1997 yılında basım kararı çıkmasına rağmen 1998 yılında satışa sunulmuştur. 143 sayfadan oluşan kitap, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün 240'ıncı ve Türk Cumhuriyetleri Dizisi'nin 5'inci yayını olarak basılmıştır.

Bu çalışma, “Önsöz, Giriş, Oyunlardan Örnekler, Fotoğraflar ve Kaynakça”dan oluşmaktadır. Kitabın son bölümünde Türk dünyasının değişik bölgelerine ait çocuk oyunlarını gösteren renkli fotoğraflar ile yazılı/sözlü

kaynaklar hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın esasını oluşturan ve “Oyunlardan Örnekler” adını taşıyan bölümde, 221 çocuk oyunu derlendikleri ülkelere (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan) göre tasnif edilerek sunulmuştur. Gerçekte bu sınıflandırma sistemi, çalışmanın amacı ve boyutunu da ortaya koymaktadır: Bu çalışmada, sistematik bir karşılaştırma yöntemi kullanılmamıştır. Yazarların, Önsöz ve Giriş'teki “oyunlar mümkün olduğunca birbirlerine benzemeyenlerden seçilmeye çalışılmıştır” şeklindeki ifadeleri, temelde bir mukayesinin varlığına işaret etmekle birlikte, karşılaştırmalı bir bilimsel çalışma için gerekli olan araştırma plânının/sistematığının takip edildiğini ortaya koymamaktadır. Keza kitabın yazarları da böyle bir amaca yönelik olarak eserlerini hazırlamadıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kitap, Türk dünyasının değişik sahalarından derlenmiş oyun örneklerinden oluşan bir tür çalışmasıdır. Bununla birlikte, bu örnekleme çalışmasının Türk dünyası çocuk oyunları üzerine gelecekte yapılacak olan bilimsel araştırmalara temel oluşturacağı da bir gerçektir.

Halkbiliminin bir türü olarak çocuk oyunları üzerine karşılaştırmalı bir bilimsel araştırmanın gerçekleştirilmesi öncelikle, Türk dünyasındaki en az bir ülkenin çocuk oyunlarının kataloğunun hazırlanmasını gerektirmektedir. Böyle bir deneme çalışması,

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Özdemir 1997). Türkiye'deki çocuk oyunları ile ilgili olarak hazırlanan bu katalog (eksiklikleri tamamlandıktan sonra) esas alınarak, diğer Türk devlet ve topluluklarının çocuk oyunlarını bir arada değerlendirmek mümkün olabilir. Nitekim, Profesör Boratav, benzer bir katalog sistemi içinde Fransız çocuk oyunlarını, farklı bir kültür dairesinin ürünü olan Türk çocuk oyunları ile karşılaştırarak incelemiştir (Boratav 1964, 1970). Böylelikle, Profesör Muradoğlu ve Özhan'ın da işaret ettiği, Türk dünyasındaki ortaklıklar ve farklılıklar meselesi ile bunların sebepleri, bilimsel olarak belirlenip açıklanabilir. Ancak, böyle bir çalışmanın da, Türk dünyasının bütün devlet ve topluluklarına mensup araştırmacılarca ve ortaklaşa bir çaba sonucunda gerçekleştirilebileceği unutulmamalıdır.

Eserdeki çocuk oyunlarının oynanma biçimlerinin açıklanmasında ve oyun araçları ile oyun sahasının tarif edilmesinde çizimlerden yararlanılmıştır. Çocuk oyunları bağlamında çizimleri iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Birincisi, araştırmacılarca oyunları daha açık bir şekilde tarif etmek amacıyla kullanılan çizimler (ki bu, ifadeyi çizimle destekleme şeklidir ve daha çok yaygın eğitim sisteminde kullanılmaktadır), diğeri de oyun adı verilen kültürel bütünün yapısal bir unsuru olan çizimlerdir. Dünyadaki bu tür ile ilgili bilimsel çalışmalarda, metodik bir tercih olarak, genellikle ikinci türden çizimlere yer verildiği görülmektedir. Böylece, oyunun yapısal unsuru olan çizimler ile ifadeyi destekleyici çizimlerin birbirine karıştırılması önlenmektedir.

Türk dünyasının büyük bir bölümünü kapsayan bu eserdeki oyunların anlatımında ve yazılı metne dönüştü-

rülmesinde, Türkiye Türkçesi ve lâtın harfleri kullanılmıştır. Buna karşılık, çocuk oyunlarındaki sözlü formüllerin (eserde "tekerleme" terimiyle belirtilmiştir), Türkiye Türkçesi'ne çevrildiğinde özellikleri (herhalde ezgisel ya da ritmik özellikleri) bozulacağı gerekçesiyle, ilgili lehçe ve ağız özelliklerine sadık kalınarak yayımlandığı görülmektedir. Sözlü formüllerin bu şekilde aslına sadık kalınarak verilmesi, çalışmanın bilimsel değerini artıran özelliklerden biridir. Ayrıca, Azerbaycan ve Türkiye sahasına ait dört çocuk oyununun (Kentliler, Kız Övmecesi; Dan Dan Dana, Dedemin Bahçesi) sözlü oyun formülleri notalarıyla birlikte belirtilmiştir. Türkiye sahasında, bilhassa uzun sözlü oyun formüllerinin melodik yapısıyla ilgili araştırmaların azlığı nedeniyle, Özhan ve Muradoğlu'nun tercihleri, olumlu ve bilinçli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Türk dünyası folklorunun çocuk oyunları adlı türü ile ilgili olarak yayımlanmış olan bu eser, öncü bir çalışma niteliği taşımaktadır ve gelecekte bu alanda yapılacak araştırmalara kaynaklık edecektir.

Kaynakça:

- BORATAV, P.Naili: "Essai de Classification Generale des Jeux", *Actes du VI. Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques* (Paris 1960), tome II, Paris 1964 : 141-148 et 637-639.
- BORATAV, P.Naili: "Une Premiere Ebauche de Catalogue des Jeux Français", *Approches des nos Traditions Orales*, G.P. Maisonneuve et Larose, Paris 1970.
- ÖZDEMİR, Nebi : *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Çocuk Oyunlarının Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, 2.cilt (Türkiye Çocuk Oyunları Kataloğu), H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Notlar:

- * Mevlüt Özhan- Prof.Dr.Malik Muradoğlu: *Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997.
- ** Yrd.Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Ede. Fk., Türk Dil ve Ede. Bl., Türk Halkbilimi Anabilim Dalı.